

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

Романіка Тетяна Костянтинівна

УДК 331.56-053.6: 004(043.3)

**ДИНАМІКА ТА ЧИННИКИ МОЛОДІЖНОГО БЕЗРОБІТТЯ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник: докторка економічних наук, професорка
Тютюнникова Світлана Володимирівна,
професорка кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України

Офіційні опоненти: докторка економічних наук, професорка
Лопушняк Галина Степанівна,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, завідувачка кафедри управління персоналом та економіки праці;

кандидат економічних наук, доцент
Островський Ігор Анатолійович,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Міністерство освіти і науки України,
доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки.

Захист відбудеться «30» квітня 2021 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, вул. Миросицька, 1, ауд. 2 -14.

З дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «29» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Володимир СОБОЛЄВ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Безробіття – одна з найскладніших соціально-економічних проблем ринкової економіки. Соціально гострою та економічно невиправданою є молодіжне безробіття, яке в останні роки набуває тенденцію до зростання. Під впливом бурхливого технологічного оновлення виробництва, нового міжнародного поділу праці, глобалізації, демографічних зрушень та особливостей поведінки молоді, процеси дестандартизації зайнятості охопили ринок праці. Недосконалість інституційного забезпечення молодіжної зайнятості супроводжуються дезінтеграцією суб'єктів господарювання та зумовлюють поширення прекарізації праці та безробіття. Молодь – специфічна категорія активного населення, якій притаманні такі риси (свої «ніші» у житті) як гнучкість, швидке навчання, наполегливість, адаптація до мінливих умов праці, високий рівень життєвої енергії та здоров'я, прагнення до самозайнятості, бажання працювати навіть у нестандартних умовах. Зростання безробіття серед молоді-це не тільки виснаження джерела поновлення ринку праці але й втрата найважливішого економічного ресурсу. Особливої актуальності проблема молодіжного безробіття набуває для країн з неусталеними господарськими системами, до яких відноситься й Україна.

Безробіття, його форми, причини та соціально-економічні наслідки здавна були об'єктом дослідження економічної науки. Осмислення та з'ясування джерел і причин безробіття розпочалося ще в працях таких видатних економістів як А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж. С. Міль, К. Маркс, А. Маршал, Дж. М. Кейнс, М. Туган-Барановський, та продовжується в роботах сучасних науковців – Р. Джекман, Д. Мортенсен, Х. Холзер, Р. Леярд, Р. Філер, М. Вульфграмм, Л. Голдрінг, П. Ландольт, М. Бернштейн, А. Кітур та інші.

Такими вченими-економістами, як Т. Костишина, Л. Лісогір, М. Семикіна, особлива увага приділяється аналізу сплеску безробіття в трансформаційних країнах.

Проблематику та наслідки існування молодіжного безробіття вивчають науковці по всьому світу – Д. Белл, Д. Бланшфлауер, Д. Глазер, Е. Мофолуаво, Х. Дітріх, Й. Мьоллер, Дж. Бруно, Е. Мареллі, М. Янсен, Х. Хінте, І. Стижинська, С. Іваницька, С. Мороховець, Е. Лібанова, Н. Куліш, Г. Лопушняк, О. Яременко.

Появу нових, нестандартних, квазі-нових форм працевлаштування, молодіжного зокрема, досліджують багато науковців – А. Карлберг, Б. Рескін, К. Хадсон, А. Кітур, Дж. Нікерсон, М. Берштейн, А. Шо, Дж. Зіммерман, У. Бек, В.П Кохан, Г.А. Розеватов, А.Колот, Г. Лопушняк, С. Бандур, Л. Шевченко та інші.

Сутність та наслідки флексибілізації та прекарізації ринку праці вичають Л. Голдрінг, П. Ландольт, Г. Стендинг, У. Х'юз, Л. Воско, М. Річчері, Р. Хепп, А. Адамс, Ч. Лі, І. Новак, Л. Амелічева, А. Колот, І. Петрова.

Інклюзивні методи, як засоби зниження молодіжного безробіття розкривають праці А. Аткінсона, Е. Марльс, А. Базилюка, Л. Федулової, Л. Ємельяненко, А. Гриценка.

Суперечності соціального виключення молоді з ринку праці вивчають П. Грегг, Е. Томіні, Ю. Савельєв, М. Ким, Т. Костишина, І. Островський.

Зайнятість молоді у віртуальній праці та цифрових платформах аналізують такі вчені, як С. Пфайфер, П. Мейл, М. Алексинська, А. Бастракова, Н. Кравченко, Дж. Блумберг, Т. Костишина, Д. Шушпанов та інші.

Однак далеко не всі аспекти надзвичайно складної проблеми молодіжного безробіття з'ясовані та отримали належне обґрунтування. Нові чинники обумовлюють тенденцію зростання молодіжного безробіття в нових формах. Подальшого аналізу потребують вивчення впливу сучасних технологічних трансформацій на молодіжне безробіття, його структурування, досвіду країн світу щодо запобігання або скорочення молодіжного безробіття, напрямів національної політики регулювання молодіжної зайнятості та зменшення безробіття.

Усе це зумовило вибір теми і основні напрями дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планової теми НДР кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. “Якість життя в умовах цифрової економіки” (№ держ. реєстрації 0119U103349), в рамках якої автором розроблялися питання ринку праці в умовах цифрових трансформацій: особливості молодіжного безробіття та шляхи його подолання, як напрям підвищення якості життя молоді.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття соціально-економічного змісту молодіжного безробіття з метою вироблення шляхів його подолання.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі було поставлено та вирішено наступні завдання:

- сформульовано оновлене методологічне підґрунтя дослідження молодіжного безробіття в умовах цифровізації економіки;
- обґрунтовано основні причини поширення молодіжного безробіття в сучасних умовах;
- розкрито особливості молодіжного безробіття в умовах цифровізації
- здійснено теоретичний аналіз соціальної ексклюзії на ринку праці та дана характеристика добровільного молодіжного безробіття (NEET);
- виявлено та охарактеризовано основні суперечності в системі молодіжного безробіття;
- доведена актуалізація впливу інституційних чинників на безробіття молоді;
- висвітлено основні негативні тенденції розвитку ринку праці України та їх вплив на молодіжне безробіття;
- запропоновано основні шляхи подолання або полегшення молодіжного безробіття в умовах технологічного оновлення виробництва.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є система соціально-економічних відносин з приводу причин, тенденцій та форм

молодіжного безробіття, а його *предметом* – динаміка та чинники молодіжного безробіття в умовах цифрової економіки.

Методи дослідження. Відповідно до формулювання теми, об'єкта, предмета для досягнення цілей дослідження було використано загальнонаукові та спеціалізовані методи. Методологічною основою теоретичного вивчення причин виникнення та динамічних змін молодіжного безробіття став логіко-історичний підхід до концептуального відтворення суспільного капіталу в науковій економіці, що дало можливість виявити основні чинники молодіжного безробіття. Методи абстрагування – для визначення сутності понять «безробіття», «ексклюзія», «прекаризація»; сходження від абстрактного до конкретного – для встановлення характеру впливу технологічних трансформацій на ринок праці; системний підхід – для аналізу загальних тенденцій зростання молодіжного безробіття та обґрунтування напрямів молодіжної політики держав задля його скорочення. Методи групування та економіко-статистичні – для виявлення стану та динамічних змін в структурі безробіття; компаративний – для порівняння тенденцій змін безробіття серед молоді у різних країнах світу; економіко-математичне моделювання – для аналізу впливу інституційних чинників національної економіки на молодіжне безробіття.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, результати міжнародних науково-практичних конференцій, національне та європейське законодавство в сфері зайнятості та безробіття. Фактологічною базою дослідження становили звітність міжнародних інформаційно-аналітичних агентств, статистична звітність Державної служби статистики України, особисті розрахунки автора.

Наукова новизна результатів дослідження, отриманих особисто здобувачем, полягає в наступному:

вперше:

– визначені й охарактеризовані суперечності системи молодіжного безробіття, породжені інституційною недосконалістю сучасного ринку праці: між необхідністю трудової соціалізації молоді та фактичною ексклюзією молоді через провали державної політики зайнятості; між ключовою роллю молоді у формуванні людського потенціалу цифрової економіки та тенденцією її відчуження від робочих місць; між необхідністю наслідування молоддю трудових традицій та цінностей і порушенням зв'язків поколінь у сфері соціально-трудова відносин через молодіжну еміграцію, поширення дистанційної зайнятості та ціннісну анемію;

удосконалено:

– теоретичне уявлення щодо основних детермінант поширення молодіжного безробіття у сучасних умовах: ретоварізація праці; руйнівний вплив новітніх технологій на традиційну структуру занятості та особливості поведінки молоді на ринку праці, що відзначається зростаючою гнучкістю праці, деградацією профспілкового руху та зниженням цінності праці;

дістали подальшого розвитку:

- методологія дослідження молодіжного безробіття в умовах цифровізації економіки шляхом узгодження теоретичних узагальнень неокласичного, кейнсіанського та поведінкових підходів, використання міждисциплінарного підходу, досліджень глобального контексту розгортання інституціональної обумовленості та особистих моделей поведінки;

- теоретична характеристика соціальної ексклюзії та молодіжного безробіття в сучасних умовах: віртуалізація життя молоді під впливом фрагментації суспільства та цифровізації економіки, вимушене безробіття, спричинене структурними зрушеннями та упередженістю роботодавців по відношенню до молоді, добровільного безробіття (група NEET);

- тлумачення основних негативних тенденцій ринку праці в Україні, як чинників молодіжного безробіття: зниження міжособистісної довіри; нестійкості інституційного забезпечення зайнятості та правової невизначеності ринку праці молоді; поширення прекарізації зайнятості, що зумовлює втрату національної ідентичності соціально-трудова відносин; відчуження працівників від результатів праці та зростання масштабів трудової еміграції;

- обґрунтування основних напрямів формування інноваційної моделі соціально-трудова відносин, спрямованої на мінімізацію молодіжного безробіття: створення інклюзивних інститутів захисту прав молоді; формування умов для підвищення конкурентоспроможності молодіжної праці; сприяння інноваційній активності роботодавців в межах системи державно-приватного партнерства; стимулювання взаємодії закладів освіти з ринком праці; посилення громадського контролю за трансформацією соціально-трудова відносин тощо;

- доведення актуалізації впливу інституційних чинників на молодіжне безробіття шляхом економіко-математичного моделювання взаємозв'язку динаміки вертикальної довіри та показників зайнятості молоді;

- уявлення про особливості молодіжного безробіття в умовах цифровізації: розмитість стану безробітного; зниження цінності праці; прекарізації зайнятості як джерела безробіття; зростання розривів в рівнях освіти серед безробітної молоді; відсутність дієвого соціального захисту молоді на ринку праці.

Практичне значення отриманих результатів. Основні наукові та практичні результати дисертаційної роботи були впроваджені в освітній процес та використовуються при розробці методичних матеріалів для лекційних та семінарських занять з обов'язкового курсу «Макроекономіка» та вибіркового курсу «Ринок праці та соціально-трудова відносини» освітньо-професійної програми «Економіка та економічна політика» економічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (довідка про впровадження від 12.01.2021р.)

Матеріали дисертаційного дослідження, що стосуються аналізу сучасного стану та тенденцій змін молодіжного безробіття, професійної підготовки молоді в нашій країні та Харківському регіоні, мають практичну значущість, пройшли апробацію та прийняті до впровадження в діяльності ТОВ «БІЗНЕС ЦЕНТР «ИНЖЕК» при формуванні стратегічних заходів розвитку інтеграційних зв'язків

ринку праці в Україні та зарубіжних країнах (довідка про впровадження №0/2381 від 30.11.2020р.).

Пропозиції щодо вдосконалення молодіжного ринку праці в національній економіці та Харківському регіоні за рахунок становлення інноваційної моделі соціально-трудова відносин та підвищення рівня інклюзивності та якості інститутів захисту прав молоді, громадського контролю, соціального партнерства, соціальних стандартів, тощо, використані при розробці Програми розбудови регіональної інноваційної системи Харківської області (довідка про впровадження №23 від 20.01.2021р.).

Особистий внесок здобувача у статтю [1], що видано у співавторстві з науковим керівником та зазначено у переліку опублікованих праць за темою дисертації, наведено в списку публікацій. У дисертації використано лише ті положення цієї статті, що належать особисто дисертанту.

Апробація результатів досліджень. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на 9 наукових та науково-практичних конференціях: міжнародна науково-практична конференція «Соціально-трудова відносини» (2016, Полтава - Дубровник (Хорватія)), науково-практична інтернет-конференція молодих учених і студентів «Економіко-правові аспекти державно-приватного партнерства в умовах децентралізації економіки України» (2017, Харків), міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми і стратегічні напрями розвитку» (2017, Київ), II Міжнародна наукова інтернет-конференція «Modern Problems of Improve Living Standards» (2017, Ополе – Бердянськ – Тбілісі – Слов'янськ – Кропивницький), міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, управління та права: теорія і практика» (2018, Полтава), III Міжнародна наукова конференція «Economy and Society: Modern Foundation for Human Development» (2019, Лейпциг, Німеччина), III Міжнародна науково-практична конференція «Integration of Business Structures: Strategies and Technologies» (2019, Тбілісі, Грузія), 9 Міжнародна конференція «Management, Economics and Humanities» (2019, Лондон, Велика Британія). IV Міжнародна науково-практична конференція «Integration of Business Structures: Strategies and Technologies» (2020, Тбілісі, Грузія).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційної роботи в достатній мірі викладені у 8 статтях у наукових фахових виданнях України обсягом 6,2 д.а., у т. ч. 6 статей – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних. Крім того, додатково опубліковано 10 наукових праць апробаційного характеру, включаючи тези доповідей на 8 наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 185 сторінок комп'ютерного тексту. Обсяг основного тексту складає 144 аркуша. Робота містить 5 таблиць, 13 рисунків, 9 формул. Список використаних джерел на 16 аркушах налічує 143 найменування. Обсяг додатків складає 8 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію щодо апробації та публікації результатів дослідження.

Перший розділ «Методологічні засади дослідження молодіжного безробіття» присвячено дослідженню соціально-економічної природи безробіття, а саме причинам його виникнення, видам, формам та наслідкам; еволюції поглядів науковців на безробіття; чинників та особливостей молодіжного безробіття в сучасних умовах.

Молодіжне безробіття – соціально-економічне явище, при якому частина працездатного, й того, що бажає працювати населення у вікових рамках від 15-34 років не може знайти роботу за своєю спеціальністю, або працевлаштуватися взагалі (межі вікового інтервалу в конкретному національно-історичному просторі можуть коливатися).

За віковим складом ринок праці молоді можна поділити на такі категорії: підліткова група (до 18 років); студенти та молоді люди, які завершують професійну підготовку (18-24 роки); молоді люди (25-29 років), які зробили свій професійний вибір. В роботі обґрунтовано, що в умовах ринкової економіки саме ця частина населення найбільш часто стикається з проблемою працевлаштування.

На рис.1 представлено класифікацію основних видів молодіжного безробіття у теперішній час. Різноманіття видів безробіття відображає складні процеси впливу різних тенденцій розвитку ринку праці та соціально-трудоких відносин.

Рис.1. Класифікація основних видів молодіжного безробіття в сучасних умовах (складено автором).

Проаналізовано еволюцію поглядів на безробіття в світовій економічній науці. Питання безробіття в економічній науці вивчалось на протязі всього періоду існування економічної науки. Тема молодіжного безробіття є набуває особливої актуальності у остання десятиріччя.

Коло чинників впливу на молодіжне безробіття в сучасних умовах зростає: динамічні технологічні зміни четвертої промислової революції та структурні зрушення економіки; банкрутство частини підприємств; нагромадження капіталу в умовах сучасного науково-технічного прогресу; втрата цінності праці серед молоді; міжнародний поділ праці, нерівномірність розвитку країн; диспропорція в динаміці споживання заощаджень та інвестицій; циклічний характер розвитку та відтворення; недосконалість конкуренції на ринку праці; асиметрія ринку в цілому, так і ринку праці; демографічні показники (рівень народжуваності, темпи зростання працездатного населення, статева та вікова структура населення тощо).

У другому розділі «Молодіжне безробіття в системі сучасних трансформацій ринку праці» Обґрунтовано, що розвиток соціально-трудових відносин в умовах цифровізації економіки сприяє поширенню та всебічному розвитку нестандартних форм зайнятості серед молоді. Цифрова економіка безумовно, створюючи нові робочі місця, розширює можливості для молоді. Становлення цифрової економіки супроводжується перебудовою економічних відносин та господарського механізму.

Проаналізовано чинники, що продукують підвищення попиту на нестандартну зайнятість: структурні зрушення в процесі переходу від масового конвеєрного виробництва до виробництва, що притаманне цифровій економіці; посилення міжнародної конкуренції; розширення сектору послуг; глобальні масштаби застосування інформаційних та комунікаційних технологій; наростання гнучкості ринку праці й виробництва. Мегатрендом сучасного світу праці слід вважати поширення впровадження гнучких форм зайнятості, до її критеріїв слід віднести наступні: гнучка тривалість робочого часу, нестандартні форми регламентації трудових відносин між роботодавцем та працівником, нестандартні організаційно-правові умови трудової діяльності, поєднання інтересів роботодавця та працівника в виборі форм праці перекладання підприємницьких ризиків на працівника, зникнення гарантій забезпечення його прав.

Досліджено чинники змін в структурі пропозиції робочої сили: зростаюче залучення жінок, молоді, у тому числі студентів, до активного економічного життя; підвищення добробуту домогосподарств; комп'ютеризація та зростання технічного оснащення домогосподарств; прагнення людини до самозайнятості, самоосвіти, набуття нових знань та навичок, «пошуку себе»; підвищення значущості нематеріальних мотивів у поведінці людей та їх життєдіяльності загалом.

Цифрова економіка суттєво впливає на всі сторони господарського життя людини, особливий вплив вона чинить на молодіжну зайнятість. Цей вплив є суперечливим: з одного боку, розширюються можливості зростання молодіжної зайнятості, а з іншого боку, цифровізація веде до скорочення зайнятості. Темпи зростання цифрової економіки та тенденції її впливу на молодіжну зайнятість

мають національні та географічні відмінності. Це стосується як структурних особливостей зайнятості, так і її форм. Багато аспектів гнучкої зайнятості, яку стимулює цифрова економіка, несуть із собою не лише зручності для зайнятих, але й великі ризики. Багато аспектів соціально-трудова відносин та соціального захисту зайнятих потребують інституціонального оформлення.

Проаналізовано динаміку молодіжного безробіття в країнах ЄС та України за 2011-2020 роки. (див. табк. 1 на с. 9).

Молодь, як найбільш рухливий та динамічний сегмент зайнятого населення, легше за інші категорії адаптується та пристосовується до нових умов праці та вимог нових бізнес-моделей розвитку.

Найбільш гострою формою молодіжного безробіття є особлива група NEET, яка водночас синтезує у собі одночасно декілька причин виникнення молодіжного безробіття (див. рис. 2 на с. 10).

Зростання цифрової економіки буде супроводжуватися радикальними змінами змісту праці та зайнятості. Нові технології вимагають від зайнятих нових та глибоких знань, як природничого, так і гуманітарного напрямлення. Систему освіти необхідно перебудовувати таким чином, щоб молоді спеціалісти отримали знання та компетенції відносно уявлень про перспективи подальшого розвитку.

Демографічну структуру ринку праці України утворюють більше ніж на третину молоді люди, а саме:

- безробітна молодь таких груп, як випускники загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і вищих навчальних закладів;
- звільнені у зв'язку зі змінами в організації виробництва;
- військовослужбовці, звільнені зі строкової служби у Збройних силах;
- жінки, які перебували у відпустці з догляду за дітьми, домогосподарки;
- інші категорії (звільнені у зв'язку з плинністю кадрів, школярі 9-10 класів, молодь, незайнята більше одного року, та ін.).

Проаналізовано сучасний стан та особливості молодіжного безробіття в Україні. Поряд із макроекономічними факторами впливу на молодіжне безробіття, актуальними в умовах сучасних трендів соціально-трудова відносин відіграють інституційні, особливо в країнах з неусталеними ринковими відносинами.

У третьому розділі «Напрями та перспективи досягнення повної зайнятості молоді» досліджено цифрові платформи, як сучасні перспективні напрями молодіжної зайнятості, а також запропоновано стратегічні заходи подолання молодіжного безробіття.

В останні роки цифровізація економіки набуває обертів. Цифрові технології – явище глобальне, вони формують нове, з точки зору базових характеристик, універсальне інформаційно-комунікаційне середовище. Виникають нові можливості ведення бізнесу й зайнятості. Цифровізація для кожної держави, кожної організації – від малого підприємства до гігантів ринку – виступає фактором підтримки її конкурентоспроможності та розвитку.

Визначено три напрями трансформацій, які передбачають застосування цифрових технологій в економічних процесах та певними наслідками для роботи та зайнятості.

Динаміка рівня безробіття молоді у країнах ЄС та Україні за 2011-2020 рр., %

Країни	2011	АП	2012	АП	2013	АП	2014	АП	2015	АП	2016	АП	2017	АП	2018	АП	2019	АП	2020
Австрія	9,09	0,13	9,22	0,78	10	-0,07	9,93	0,06	9,99	0,19	10,18	-1,46	8,72	0,65	9,37	-1,65	7,72	1,78	9,5
Бельгія	18,7	0,05	18,75	3,68	22,43	0	22,4	-2,45	19,98	-1,85	18,13	0,05	18,18	-2,86	15,32	-3,04	12,28	2,97	15,25
Болгарія	25,05	3,07	28,12	0,27	28,39	-4,6	23,79	-2,15	21,64	-4,44	17,2	-4,29	12,91	-0,25	12,66	-2,79	9,87	-1,5	8,37
Греція	51,48	11,54	63,02	0,90	63,92	-5,84	58,1	-3,16	54,92	-4,16	50,76	-2,65	48,11	-4,16	43,95	-6,85	37,1	-4,59	32,51
Данія	14,4	0,38	14,78	-1,46	13,32	-0,44	12,9	-1,78	11,1	-0,25	10,85	1	11,85	-2,6	9,25	0,47	9,72	-0,36	9,36
Естонія	20,7	-2,37	18,33	0,82	19,15	-8,18	11	0,94	11,91	-1,12	10,79	-0,66	10,13	0,8	10,93	0,29	11,22	7,09	18,31
Ірландія	22,32	1,15	23,47	-0,75	22,72	-2,86	19,9	-3,54	16,32	-2,89	13,43	-0,86	12,57	-0,1	12,47	-1,93	10,54	4,75	15,29
Іспанія	48,2	6,00	54,2	2,00	56,2	-2,8	53,4	-4,8	48,6	-4,5	44,1	-4,5	39,6	-4,3	35,3	-4,3	31	6,1	37,1
Італія	32,02	5,50	37,52	3,83	41,35	3,3	44,7	-2,15	42,5	-2,87	39,63	-2,3	37,33	-2,6	34,73	-3,6	31,13	-0,23	30,9*
Кіпр	20,93	5,55	26,48	10,52	37	-2,16	34,84	-3,53	31,31	-3,38	27,93	-3,98	23,95	-4,45	19,5	-3,88	15,62	0,25	15,87
Латвія	30,59	-1,07	29,52	-4,82	24,7	-4,77	19,9	-5,9	14,03	-1,91	12,12	3,2	15,32	-3,5	11,82	-1,79	10,03	5,53	15,56
Литва	29,29	-6,60	22,69	-2,40	20,29	-1,55	18,7	-2,07	16,67	-4	12,67	-0,98	11,69	-1,49	10,2	-0,94	9,26	7,85	17,11
Люксембург	17,99	-0,67	17,32	-3,13	14,19	4,91	19,1	-3,83	15,27	1,8	17,07	-3,62	13,45	-1,09	12,36	2,97	15,33	4,63	19,96
Мальта	13,32	0,52	13,84	-1,11	12,73	-1,05	11,68	-0,06	11,62	-0,94	10,68	-0,14	10,54	-1,44	9,1	-0,86	8,24	-0,16	8,08
Нідерланди	9,55	2,10	11,65	1,21	12,86	0,23	13,1	-1,91	11,18	-0,92	10,26	-1,48	8,78	-2,13	6,65	-0,47	6,18	2,79	8,97
Німеччина	7,78	-0,48	7,3	-0,21	7,09	-0,03	7,06	-0,58	6,48	-0,35	6,13	-0,33	5,8	-0,68	5,12	-0,37	4,75	1,85	6,6
Польща	28,79	1,17	29,96	0,14	30,1	-4,62	25,5	-4,55	20,93	-2,97	17,96	-2,85	15,11	-3	12,11	-1,86	10,25	1,46	11,71
Португалія	31,47	7,94	39,41	0,32	39,73	-4,21	35,5	-1,21	34,31	-5,2	29,11	-3,81	25,3	-4,33	20,97	0,19	21,16	4,24	25,4
Румунія	23,58	-1,21	22,37	1,21	23,58	0,32	23,9	-2,35	21,55	-0,95	20,6	-2,25	18,35	-2,07	16,28	-0,85	15,43	-0,39	15,04
Словаччина	34,28	-1,88	32,4	-0,82	31,58	-1,45	30,1	-2,65	27,48	-1,16	26,32	-6,19	20,13	-4,02	16,11	3,47	19,58	0,69	20,27
Словенія	16,77	4,13	20,9	2,90	23,8	-2,45	21,4	-6,53	14,82	-0,07	14,75	-1,93	12,82	-3,37	9,45	-0,23	9,22	7,08	16,3
Угорщина	23,51	2,74	26,25	0,53	26,78	-6,54	20,2	-4,71	15,53	-3,18	12,35	-0,88	11,47	-1,57	9,9	0,27	10,17	2,97	13,14
Україна**	18,6	-1,30	17,3	0,10	17,4	5,7	23,1	-0,7	22,4	0,6	23	-4,1	18,9	-1	17,9	-2,5	15,4	3,8	19,2
Фінляндія	18,1	-0,22	17,88	-1,06	16,82	1,41	18,2	1,17	19,4	-1,02	18,38	0,68	19,06	-2,58	16,48	-1,12	15,36	3,73	19,09
Франція	23,37	0,46	23,83	1,38	25,21	-2,1	23,1	0,27	23,38	0,51	23,89	-2,74	21,15	-1,26	19,89	-1,74	18,15	1,7	19,85
Хорватія	36,58	5,48	42,06	7,98	50,04	-4,52	45,52	-3,18	42,34	-11,1	31,29	-3,93	27,36	-3,66	23,7	-5,88	17,82	2,9	20,72
Чехія	17,89	1,07	18,96	0,29	19,25	-2,12	17,1	-2,7	14,43	-3,1	11,33	-2,56	8,77	-1,6	7,17	-1,2	5,97	3,14	9,11
Швеція	22,06	0,25	22,31	-0,15	22,16	-0,63	21,5	-2,28	19,25	-2,08	17,17	-0,47	16,7	-0,57	16,13	3,42	19,55	2,97	22,52

Побудовано автором самостійно за даними: <http://www.ukrstat.gov.ua>, <http://www.oecd.org>, <https://www.statista.com>, <https://data.worldbank.org/>

АП – Абсолютний приріст.

*Дані за перші 3 квартали.

**Дані по Україні, починаючи з 2014 року без урахування інформації тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим,

м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

1. Автоматизація роботи: заміна (людської) робочої сили за допомогою машинного (цифрового) введення для деяких видів завдань у процесі виробництва та розподілу. Хоча автоматизація машини передувє навіть промисловій революції, використання цифрових технологій дозволяє проводити алгоритмічне управління машинами і, отже, багато інших можливостей для автоматизації.

2. Оцифрування процесів: використання сенсорів та рендеринга пристроїв для перекладу фізичних виробничих процесів у цифрову інформацію (і навпаки), а отже, використання значно більших можливостей обробки, зберігання та передача цифрової інформації. Це основний спосіб, за допомогою якого атрибути цифрової економіки поширюються на сектори та галузі економіки.

3. Координація за допомогою інтернет-платформ: використання цифрових мереж для координації економічних операцій алгоритмічним способом.

Нові форми роботи в галузі цифрової економіки характеризуються розмиванням кордонів на кількох рівнях, кожен з яких ставить питання у сфері регулювання колективу:

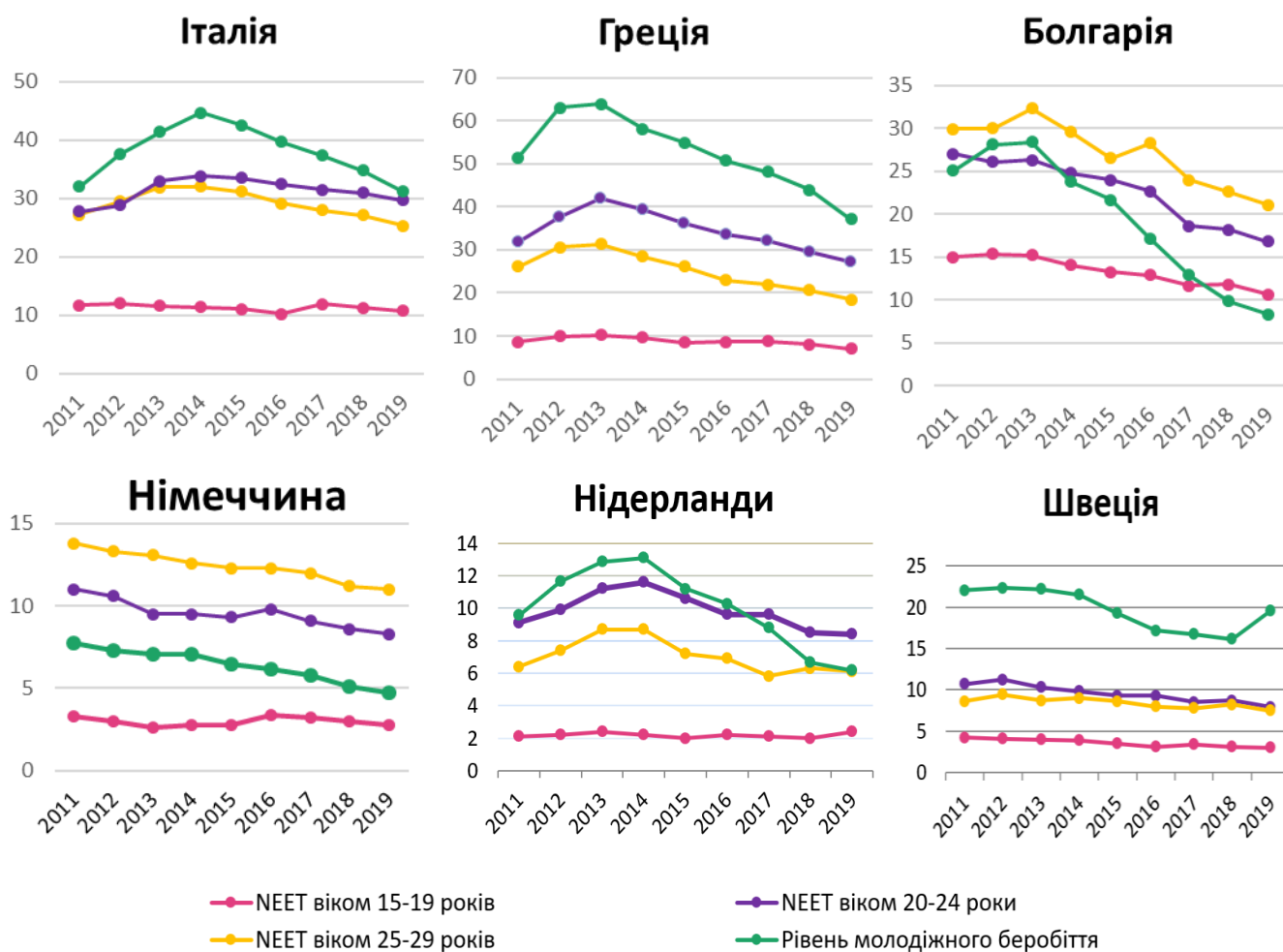

Рис. 2. Динаміка рівня молодіжного безробіття та рівня NEET (за віковими групами 15-19, 20-24, 25-29 років) у деяких країнах ЄС за 2011-2019 роки.

– проблема збалансування «робота-особисте життя» не є новою, проте вона набула нового значення з посиленням популярності віртуальної роботи.

– відсутність чіткої різниці між статусом зайнятих і самозайнятих працівників є особливо актуальним питанням, особливо для тих, хто працює в секторі творчості та журналістики, наприклад.

– нові моделі спільної виробничої діяльності (спільне створення, рівноправне виробництво, спільна економіка) також викликають неоднозначність в плані статусу працівника та партнера.

– нарешті, певні форми зайнятості, такі як краудсорсинг та виконання мікро-завдань, які користуються популярністю, також характеризуються стертими межами між роллю роботодавця та підрядника.

Зміни, спричинені цифровою економікою, в різній мірі впливають на жіночу та чоловічу зайнятість. По-перше, багато жінок працюють в посередницьких ролях, які найбільше постраждають від передбачуваних потрясінь цифрової економіки з точки зору як кількості робочих місць, так і характеру роботи; по-друге, жінки все ще залишаються недостатньо представленими в ІТ-секторі. З більш фундаментальної точки зору віртуальна робота, гнучкість та автономія, є

різними поняттями для жінок і чоловіків, відтворюючи традиційні владні відносини та гендерну сегрегацію у приватній сфері зростання цифрової економіки можна розглядати як інший, новий, продукт прихильників змін, які відіграли провідну роль у послідовних подіях, таких як інформаційне суспільство, мережеве суспільство та суспільство, основане на знаннях. Цифрова інформація, яка доступна все в більших об'ємах і яка може бути використана за допомогою більш складних механізмів, являє собою економічний ресурс, чіє стратегічне значення зростає з кожним днем.

Для створення ефективної політики подолання молодіжного безробіття необхідно враховувати як світові тенденції на ринку праці, так і національні особливості.

В стратегічних заходах подолання молодіжного безробіття важливу роль відіграє створення інклюзивного інвестиційного режиму.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та представлено авторське вирішення актуального наукового завдання, що полягає у змістовному розкритті особливостей динаміки та чинників молодіжного безробіття в умовах цифровізації економіки та розробки практичних рекомендацій щодо його зменшення.

Основні висновки, отримані в результаті проведеного наукового дослідження, зводяться до наступного.

1. Молодіжне безробіття – складне, багатовимірне явище, що потребує постійного вивчення та вироблення шляхів його подолання. Оновлена методологія його дослідження повинна виховувати здобутки попередніх дослідників неокласичного та кейнсіанського напрямку економічної теорії, поряд з цим включати новітні концепції цифрової економіки, в яких відображений вплив на молодіжне безробіття, інституційну теорію та міждисциплінарні зв'язки. Особливої актуальності в дослідженні безробіття серед молоді в сучасних умовах набуває поведінкова теорія.

2. Молодіжне безробіття – відкрита система, що знаходиться під впливом багатьох факторів. Поряд з фундаментальними причинами його виникнення, структурними змінами виробництва під впливом бурхливого розвитку новітніх технологій та циклічним коливанням суспільного відтворення важливу роль відіграють ретоваризація праці та її гнучкість. Прискорена цифровізація економіки та поширення новітніх технологій часто суперечливо впливають на зайнятість та безробіття. Молоді люди слабо адаптуються до сучасних трансформацій ринку праці та соціально-трудова відносин.

3. Поряд із наявністю однакових характеристик молодіжного та дорослого безробіття маються і відмінності. До останніх слід віднести розмитість стану «зайнятий-безробітний». В умовах неусталеної зайнятості, руйнування класичного уявлення про зайнятість статус безробітного або зайнятого втрачає своє визначення. У молодих людей знижується цінність праці. Ця група

населення дуже неоднорідна, в ній існують розриви в освіті, різне ставлення до праці та різні очікування від зайнятості.

4. В умовах цифровізації економіки посилюється тенденція дезінтеграції суспільства та зростання соціальної ексклюзії. Поряд з об'єктивними причинами зростання безробіття в умовах цифровізації економіки особливої гостроти набувають соціальні та поведінкові фактори безробіття серед молоді (фрагментація та віртуалізація життя, суб'єктивна упередженість роботодавців по відношенню до молоді). В таких умовах формується стійка група добровільного безробіття серед молоді.

5. Для молодіжного безробіття характерною є наявність системи специфічних протиріч: між трудовою соціалізацією молоді та її виключенням з ринку праці; між потребою поповнення ринку праці заміщення трудових ресурсів та їх ексклюзією та відчуженням від соціально-трудова відносин; між передачею трудової культури та особливостей національної моделі ринку праці та порушенням механізмів їх передачі через поширення дистанційних форм зайнятості та міграції. Було доведено, що саме інституційна недосконалість сучасного ринку праці породжує вищеперелічені суперечності.

6. Економіко-математичне моделювання впливу інституційних чинників на молодіжну зайнятість дозволило виявити позитивний зв'язок між динамікою макроекономічних показників та молодіжної зайнятості. Зокрема, при зростанні ВВП на 10 тис. грн. рівень молодіжного безробіття падає на 1,6%, а при підвищенні середньомісячної заробітної плати на 1000 грн. - на 1%.

7. Ринкова перебудова ринку праці в Україні наштовхується на негативні тенденції, що суттєво впливають на молодіжне безробіття: інституційну нестійкість ринкового середовища, зниження інституційної та міжособистісної довіри в умовах поглиблення кризових явищ, втрату національної ідентичності моделі соціально-трудова відносин. Як наслідок дії цих та інших тенденцій на національному ринку праці маємо: прекарізацію праці, відтік молоді закордон, низьку продуктивність тощо.

8. Наявність молодіжного безробіття веде до втрат суспільством не тільки трудових ресурсів та нестворення матеріального блага, але й зменшення якості життя, поширення бідності та злочинності. Тому суспільство повинно розробляти та реалізовувати комплексні програми допомоги молодим людям адаптуватися до змін та працевлаштуватися. Серед першочергових завдань стають створення інклюзивного інституційного режиму та інноваційної моделі соціально-трудова відносин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Тютюнникова С., Романіка Т. Безробіття в умовах глобалізації. *Соціальна економіка*. 2016. № 2(52). С. 61-68. (*Особистий внесок*)

здобувача: класифікація чинників безробіття, аналіз сучасного стану безробіття в Україні).

2. Романіка Т. Соціально-економічні наслідки молодіжного безробіття. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: "Економічні науки"*. 2017. № 3(81). С. 116-123 (*Index Copernicus*).

3. Романіка Т. Компаративний аналіз молодіжної зайнятості в країнах Європи та Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30(69). № 4. С. 1-6 (*Index Copernicus*).

4. Romanika T. Unemployment research in the conditions of the labour market transformation. *Технологический аудит и резервы производства*. 2020. № 2/4(52). С.41-44 (*Index Copernicus*).

5. Романіка Т. Інститут влади як фактор впливу на молодіжне безробіття в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 161-169 (*Index Copernicus*).

6. Романіка Т. Особливості молодіжного безробіття в умовах цифрової економіки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2020. № 4 (36). 1 том. С. 72-76 (*Index Copernicus*).

7. Романіка Т. Інклюзія молоді в суспільне виробництво як фактор економічного зростання. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2020. № 5(37). 2 том. С. 29-36 (*Index Copernicus*).

8. Романіка Т. К. Молодіжне безробіття в системі соціально-економічних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2020. №12. С. 183-188.

II. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Романіка Т. К. Роль державно-приватного партнерства в створенні робочих місць для молоді. *Економіко-правові аспекти державно-приватного партнерства в умовах децентралізації економіки України* : Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених і студентів. 1–28 лют. 2017 р. Харків: ХНУМГ, 2017. С. 100-102.

10. Романіка Т. К. Молодіжна зайнятість в умовах науково-технічного розвитку. *Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми і стратегічні напрями розвитку*. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція - Київ, КНЕУ. 14-16.11.2017. Київ, 2017. С. 203-205.

11. Romanika T. Youth unemployment reduction as a way of inclusive development and increase of life quality. *Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World* : Conference Proceedings of the II International Scientific Internet-Conference (December 8, 2017, Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky), 2017. P. 135–140.

12. Романіка Т. К. Міжнародні програми підтримки молодіжної зайнятості. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, управління та права: теорія і практика* : збірник тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 22 грудня 2018 р.) : у 3 ч. Полтава, 2018. Ч. 1. С. 9–10.

13. Романіка Т. К. Особливості молодіжної зайнятості в умовах цифрової економіки. *III International Scientific Conference Economy and Society: the Modern Foundation for Human Development: Conference Proceedings*, April 26th, 2019. Leipzig, Germany: Baltija Publishing, 2019. P. 31–32.

14. Романіка Т. К. Гнучка зайнятість як форма зниження молодіжного безробіття. *III International Scientific Conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies: Conference Proceedings*, February 22nd, 2019. Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing, 2019. P. 1–3.

15. Tyutyunnikova S. V., Romanika T. K. Youth Employment and Unemployment in the Digital Economy Epoch. *Proceedings of The 9th International Conference on Management, Economics and Humanities*, July 26–28, 2019. London, UK, 2019. P. 50–58.

16. Романіка Т. К. Соціальний захист молоді в умовах цифрової економіки. *IV International Scientific-practical Conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies: Conference Proceedings*, February 21th, 2020. Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing, 2020. P. 1–4.

III. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

17. Романіка Т. Форми молодіжного безробіття. *Економічні студії*. 2019. № 2(24), С. 191-198 (*Index Copernicus*).

18. Тютюнникова С.В., Романіка Т.К. Нестійка зайнятість молоді в умовах панування цифрової економіки. *Молодий вчений*. 2019. №5(69). С. 246-251 (*Index Copernicus*).

АНОТАЦІЯ

Романіка Т.К. Динаміка та чинники молодіжного безробіття в умовах цифрової економіки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 - економічна теорія та історія економічної думки. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2021.

Класифіковано позитивні та негативні наслідки існування молодіжного безробіття.

Показано, що цифровізація призводить до збільшення попиту на гнучкі та нестандартні форми зайнятості, особливо серед молоді, виходу на неформальний ринок праці жінок, які не працювали тривалий час.

Доведено, що зайнятість на цифрових платформах є популярною, актуальною та перспективною, але законодавчо неврегульованою і вимагає якнайшвидшого інституційного обґрунтування з метою захисту прав робітників і роботодавців.

Обґрунтовано шляхи мінімізації молодіжного безробіття за рахунок формування інноваційної моделі соціально-трудових відносин, поетапного формування та вирошування відповідних інклюзивних інститутів.

Ключові слова: молодіжне безробіття, трансформація соціально-трудових відносин, соціальна інклюзія, відчуження молоді, нестандартна зайнятість, цифрові платформи, інституційний чинник, інклюзивні інститути.

ABSTRACT

Romanika T.K. Dynamics and Factors of Youth Unemployment in the Digital Economy. Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.01 "Economic theory and history of economic thought". V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2021.

The dissertation presents the methodological principles of the study of youth unemployment, namely; the socio-economic nature of unemployment, its types, forms and consequences are analyzed. The positive and negative consequences of youth unemployment are classified: socio-psychological and economic. The reasons for the imperfection of unemployment are formulated. The use of indicators of the modern labor market is proposed, which leads to the contradictions of youth unemployment. Youth unemployment is classified according to various criteria, special attention is paid to the NEET group, which reflects the presence of social exclusion.

The issue of unemployment in economics has been studied throughout the existence of economics. The paper analyzes the evolution of scientists' views on unemployment.

The dissertation analyzes the factors and features of youth unemployment in modern conditions. The consequences of long-term alienation of young people from the labor market are severe at the economic, social and individual levels. The statistical analysis of the NEET indicator in the countries of the European space is carried out. The factors influencing the social inclusion of young people are given.

At present, the system of social and labor relations is undergoing radical changes: perceptions of work, its organization, and the conditions of payment are changing. The crisis state of the modern system of social and labor relations is manifested in the spread of employment flexibility, non-standard, unstable forms of employment and precarization. The types and forms of employment generated by current trends in the digitalization of the economy, as well as ways to regulate them in different countries are analyzed. The criteria for classifying employment as non-standard and the factors influencing its spread in modern conditions are studied and the risks associated with involvement in non-standard types of employment are considered.

It is shown that technical progress, digitalization leads to an increase in demand for flexible and non-standard forms of employment, remote, virtual, temporary work, especially among young people, entering the informal labor market of women who have not worked for a long time.

The digital economy is certainly expanding opportunities for young people by creating new jobs. Digital platforms produce the latest forms of employment, which are described in the work, their advantages and disadvantages.

The conducted statistical analysis and economic-mathematical modeling confirmed that the current state of youth unemployment in Ukraine requires centralized

institutional regulation and the application of urgent measures to reduce youth unemployment.

A study of methods of legal regulation of digital platforms in other countries has shown that employment on digital platforms is popular, relevant and promising, but not regulated by law and requires the fastest institutional justification to protect the rights of both workers and employers.

From the point of view of influence and perspective of development, the digital economy has a significant multiplier effect of digitalization, as well as a significant impact on social problems. Cost reduction, diversification of forms of interaction between sellers and buyers, investment and innovation - all these processes in the use of digital technologies are implemented using fundamentally new business models. This is what multiplies the digital economy

The paper proposes directions and prospects for achieving full employment of young people on digital platforms, as a modern progressive and promising direction of youth employment. To create an effective policy to combat youth unemployment, it is necessary to take into account both global trends in the labor market and national characteristics.

The creation of an inclusive investment regime plays an important role as a strategic measure to combat youth unemployment. Stable economic growth largely depends on the creation of conditions for the inclusion of young people in social production, on the formation of young people's labor values, on successful adaptation to new socio-economic processes.

The paper substantiates the ways of minimizing youth unemployment through the formation of an innovative model of social and labor relations, the gradual formation and cultivation of relevant inclusive institutions.

Social inclusion of youth should become a priority of state policy to reduce youth unemployment in Ukraine. With the dominance of inclusive institutions in the country's economy, the most effective opportunities are to reduce or overcome youth unemployment altogether.

Key words: youth unemployment, transformation of social and labor relations, social inclusion, youth exclusion, non-standard employment, digital platforms, institutional factor, inclusive institutions.

Романіка Тетяна Костянтинівна

**ДИНАМІКА ТА ЧИННИКИ МОЛОДІЖНОГО БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ
ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Надруковано за авторським оригіналом
Відповідальний за випуск
д.е.н., проф. С.В. Тютюнникова

Підписано до друку 15.03.2021р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,0.
Наклад 100 прим. Зам. 403

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД»
61024, м. Харків, вул. Гуданова, 18
Тел.: (057)756-53-25
www/madrid.in.ua info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.09.2012р.